

ejtő melódiaérzékkel, kantabilitással párosul – s ez megint az operai tapasztalat termékenysé-
gére vall.

A szimfónia Beethovenél nagy változáson ment keresztül, fajsúlya jelentősen megnőtt; Thomas Mann-i kifejezéssel élve „*a csak zenéből az általános szellemi szférába emelkedő muzika*” lett. Tétélei erősen individuálisak, és feszültségekkel teli távolságot tartanak egymástól. A kilenc szimfónia harminchét tétele így összességében (terjedelmesebb szimfónia-oeuvre-ökhöz képest is) mérhetetlenül nagy spektrumot, valóságos totalitást jelenít meg – egész zenei univerzum. Ezt élményképességgel és kifejezőkészséggel követni, bejárni, át-
fogni a nagy művészi teljesítmények közé tartozik. Barenboimnak hiánytalanul sikerül. S noha a „nagy” stílushoz kapcsolódik, mégis pontosan érzékelteti az egyes szimfóniák közötti dimenziókülönbségeket. Az 1. és 2. SZIMFÓNIA esetében nem robbantja szét a haydnyi kereteket, de ezeken belül már érzékelteti azokat a szilajabb hangokat, amelyek csak később fognak elementáris erőre szert tenni. Az interpretációk sorában pontosan kiderül az a hatalmas ugrás, amelyet a 3. SZIMFÓNIA, az EROICA képvisel az első kettőhöz képest. Ennek óriási dimenzióinál már kamatozik Barenboimnak, a kiváló Wagner-karmesternek a tapasztalata a hosszú, nagy terjedelmű zenei folyamatok feszültségének fenntartása, a nagybani formálás tekintetében. A karmester képes átadni magát az egyes szimfóniák saját világának, a 4. SZIMFÓNIA fantáziaszerű szabad csapongása és az 5. súlyos, lapidáris tömörsége éles karakterkülönbséggel, de azonos hitelességgel szólal meg. Hasonló a helyzet a 6. (PASTORALE) SZIMFÓNIA laza oldottságának és a 7. felfokozott, szenvedélyes ünnepélyességének és tánceksztázisának viszonylatában. A 8. SZIMFÓNIA-ban egy művön belül, a szélső tétel szilajságának és a belső tétel kedélyességének kontrasztjában jelenik meg ez a kettősség. S végül a 9. SZIMFÓNIA-ban sikerül követni azt a hatalmas továbblépést, amely minden addig elképzelhető szimfóniát maga mögött hagy, sikerül azonos szuggesztivitással felidézni az első két tétel békétlen keresését, gyötrődését, a harmadik tétel abszolút békéjét és harmóniáját, végtelen dallamosságát s végül a negyedik tétel komplexitását és monumentalitását. Barenboim minden szimfónia minden

tételkarakterét pontosan tolmácsolja, mégsem veszélyezteti a művek egységét, s minden szimfónia karakterét pontosan tolmácsolja, mégis evidenssé teszi a szimfónia-oeuvre egységét.

Ha sok rossz tapasztalat alapján hajlamosak voltunk azt hinni, hogy a Beethoven-szimfóniák előadásának tradicionális paradigmája kimerült, elvesztette gyökereit és felélte tartalékait, s a historikus irányzat végleg leváltotta, ez a felvételsorozat felhívja a figyelmet arra, hogy a művészet mégsem követi olyan közvetlenül az általános szellemtörténeti folyamatokat, mint ahogy a művészettudomány s a művészeti irányzatok melletti elköteleződés látni szeretné. Daniel Barenboim és a Berliini Állami Zenekar Beethoven-szimfónia-összkiadása arról tanúskodik, hogy a nagy hagyomány még feltámasztható, folytatható, érvényes lehet. A tartalmas tradíció ereje és a tehetség megcsúfolhatja a művészettörténet és -filozófia világóráját.

Fodor Géza

George Orwell

EGY KÖNYVKRITIKUS VALLOMÁSAI

Boros Attila fordítása

Egy hideg és állott levegőjű legénylakásban, ahol mozdulni sem lehet a csikkek garmadáitól s a félig kiürített teáscsészéktől, ócska hálóköntösében egy férfi ül a roskatag asztalnál, porlepte irathalmi közt frógépének próbálván helyet szorítani. Legszívesebben az egész paksamétát a szemétkosárba dobná, ám az is tele van csordultig, azonfölül a megválaszolatlan levelek és a kifizetetlen számlák között talán akad még egy néhány pennyre szóló csekk is, amit szinte biztos, hogy elfelejtett beváltani a takarékbán. Ráadásul néhány boríték feladójának címét is át kellene másolnia a noteszébe; annak viszont nyoma veszett. Ő pedig százszor inkább lenne öngyilkos, hogysem a noteszét (vagy bármi mást) nekilásson keresgél-
ni.

Ez az ember harmincöt éves, de ötvennek

látszik. Feje kopasz, lába visszeres, orrán szemüveg – volna legalábbis, ha el nem hányná örökké valahol. Ha dolgai a szokott mederben folynak, alultápláltságtól szenved, ha meg épp rámosolygott a szerencse, másnaposság gyöttri. Ilyenkor, délelőtt fél tizenkettő tájban saját időbeosztása szerint már két órája dolgoznia kellene, de a szinte folyamatos telefontársaság, gyereknyivákolás, az utcáról behallatszó légalapács s a lépcsőházban jövő-menő hitelezők lépteinek döngése ezt még komoly szándék esetén is megghiúsítaná. Az imént már másodszer zavarta meg a postás, két prospektust hozott, meg egy piros tintával címzett felszólítást az adóhivataltól.

Mondani sem kell, hogy emberünk íróféle. Lehetne akár költő, akár regényíró, akár filmvagy rádiódramaturg is, hisz az irodalmi berkekben hasonszőrűek nyüzsögnek mindenütt, de maradjunk abban, hogy ez a fickó könyvkritikák írásával keresi a kenyerét. Ott van a sok papiros alatt félig eltemetve egy vaskos csomag, benne öt kötet és egy levélke a kiadójától, miszerint „*ebből egész biztos csinos kis együttes lesz*”. A csomag négy napja érkezett, ám kritikuskunk – lelki paralízistől bénítva – negyvennyolc órán át képtelen volt hozzányúlni. Végre tegnap, egy elszánt pillanatában levágta róla a zsineget, és tudomásul vette, hogy minémű könyveket foglal magában: PALESZTINA VÁLASZÚTON, TEJTERMELÉS TUDOMÁNYOS ALAPON, AZ EURÓPAI DEMOKRÁCIA RÖVID TÖRTÉNETE (ez 680 oldal és másfél kiló), PORTUGÁL KELET-AFRIKA TÖRZSI SZOKÁSAI, valamint egy regény, ami tévedésből kerülhetett a csomagba, címe: JOBB, HA LEHEVEREDSZ. A cikknek (legyen mondjuk 800 szó) holnap délre „bent” kell lennie.

Három könyv az ötből olyan témával foglalkozik, amelyről a kritikusnak halvány fogalma sincs. Legalább ötven oldalt el kell olvasnia, hogyha nem akar bakot lőni és lejártni magát nemcsak a szerző előtt (aki persze alaposan ismeri a könyvkritikusok szokásait), hanem még a laikus olvasók előtt is. Délután négy óráig alighanem le fogja hántani a könyvekről a csomagolópapírt, de még mindig nem lesz annyi lelkierője, hogy akármelyiket is kinyissa. A gondolat, hogy közelebből megismerkedjen velük, sőt már a friss könyvszag is olyan érzéssel tölti el, mintha ricinusolajjal ízesített hideg rizsféljűtat kellene legyűrnie. Ám – bármily hihetetlennek tűnjék is – a cikk mégis időben ott lesz a kiadóban. Valahogy mindig odaér.

Este kilenc óra tájt a kritikus agya valamelyest kitisztul, s attól kezdve pirkadatig gubbaszt majd az egyre hűvösebb szobában, mind sűrűbb cigarettafüstben, gyakorlott kézzel lapozva át és egyforma undorral hányva egyik könyvet a másikára: „Uramisten, micsoda baromság!” Reggel azután borostás képpel, vörös szemmel, mogorván bámul majd vagy két órán keresztül az üres papírra, míg a határidő vészes közeledtét jelző óramutató neki nem ugrasztja a munkának. És akkor egyszeriben nekivág. Az elcsépelet klisék („*olyan könyv, amelyet mindenkinek el kell olvasnia*”, „*minden oldalon valami emlékeztető*”, „*különösen érdekesek azon fejezetek, amelyekben stb. stb.*”) úgy pocccennek a helyükre, akár vasreszelék a mágnesre, s a kritika végül pontosan olyan hosszúra kerekedik, amilyennek lennie kell, s épp a legutolsó pillanatban készül el. Időközben pedig az émeletítő könyveknek egy újabb émeletítő elegyével állít be a postás. És ez így megy hétről hétre. Pedig nem is oly régen még minő reményekkel indult el az irodalmi pályán e nyomorult, meggöyöttört teremtmény!

Hogy mindez túlzás? Nos, ha valaki rendszeresen (mondjuk évente legalább száz műről) ír könyvkritikát, tegye a szívére a kezét, és mondja meg: nem ismer-e magára a fentiekből? E szokások és vonások persze nagyjából minden íróemberre ráillenek, ám a könyvek végeláthatatlan sorának válogatás nélküli szemlézése kivételesen hálátlan, idegörlő és kimerítő foglalkozás. Ez nem csupán azzal jár, hogy hitvány fércműveket kell dicsérni (bár menten látni fogjuk, hogy okvetlenül azzal jár), hanem mindenféle érzelmi reakciót is *kell találni* olyan könyvekkel kapcsolatban, melyek iránt valójában semminemű érzés nem támad az ember szívében. Bármilyen fásult is a könyvkritikus, azért mégiscsak hivatásszerűen érdeklődik a könyvek iránt, s a több ezerre rúgó éves könyvtermésből valószínűleg akadna ötven vagy száz, amiről szívesen írna. Ha nagyemő a szakmában, talán tíz-húsz ezekből a tollára akad; de valószínűbb, hogy csak két-háromhoz tud közülük hozzájutni. Munkájának többi része – akármily buzgón igyekszik is dicsérni vagy kárhoztatni – merő szélhámoság. Halhatatlan lelkét félpintes adagokban eresztí le a kanálisba.

A könyvkritikák zöme hiányos, pontatlan vagy félrevezető képet ad a bemutatásra szánt könyvekről. A háború óta a kiadók többé nem

bírnak oly erős befolyással az irodalmi rovatok szerkesztőire, hogy minden kiadványukról dicshimnuszot rendelhessenek, viszont a helyszűke és más miázmák miatt mégiscsak jócskán romlott a kritikák minősége. Az eredmény láttán többen is megpendítették, hogy a könyvek szemlészését ideje lenne kivenni a bértollnokok kezéből. Szaktárgyú könyveket szakembereknek kellene bírálniuk, sok esetben viszont – főként regények esetében – amatőrök írhatnák a kritikát. Majd' minden könyvtől kitélik, hogy szenvedélyes érzéseket (ha más nem, heves ellenérzést) keltsen egy-egy olvasóban, akinek véleménye bizvást többet érne akármely fásult profi gondolatainál. Csak-hogy – mint azzal a szerkesztők tisztában vannak – az ilyesmit ugyancsak bajos összehozni. A gyakorlatban rendre oda lyukad ki minden szerkesztő, hogy a könyvkritikát végül saját iparosaival – úgymond: „házi szerzőivel” – kénytelen megírtni.

Ezen az áldatlan helyzetben mindaddig nem tudunk változtatni, amíg azt hisszük, hogy valahány könyv méltó a kritikus tollára. Tömegestül könyveket bírálni szinte lehetetlen anélkül, hogy legtöbbjüket túl ne dicsérjük. Aki nem foglalkozik velük hivatásszerűen, nem is sejti, hogy zömükben milyen silány munkák ezek. Tíz közül néha kilenc – de inkább tíz – esetben az egyetlen tisztos és tárgyyszerű bírálat az lenne, hogy „ez a könyv egy fabatkát sem ér”, hozzá fűződő érzéseiről pedig legfeljebb annyit mondhatna őszintén a kritikus, hogy „hidegen hagy, s ha nem fizetnének érte, egy

betűt se írnék róla”. Ám a nagyjérdemű nem erre kíváncsi. Miért is lenne? A közönség inkább eligazítást és valamiféle értékelést vár az elolvasásra kínált könyvekről. Ám mihelyt értékekről esik szó, az értékre menten összezavarodik. Mert ha azt mondjuk (márpedig minden könyvkritikus mond ilyesmit legalább hetente egyszer), hogy a LEAR KIRÁLY jó darab, s a NÉGY IGAZ EMBER jó krimi – akkor ugyan mi-féle jelentése lehet a „jó” jelzőnek?

Régóta meggyőződése, hogy a legjobb megoldás az lenne, ha a könyvek nagy többségével a kritika egyáltalán nem foglalkozna, viszont azt a néhány munkát, amely igazán fontosnak tűnik, bővebben (legalább 1000 szavas terjedelemben) mutatná be. A megjelenés előtt álló könyvek egy-két soros beharangozása hasznos lehet, ám a szokványos, közepes terjedelmű (kb. 600 szavas) bírálat szükségképp haszontalan még akkor is, ha azt saját jószántából írja a kritikus. De általában nem a maga jószántából írja, így a haki-kritikagyártás állandó robotja csakhamar éppoly szántalmas alakká silányítja, amilyenek a cikk elején megrajzoltam. Hanem azért e világon senki sem lehet oly nyomorult, hogy ne akadna nálánál is nyomorultabb, s így mindkét szakma ismeretében bátran mondhatom, hogy a könyvszemlész sorsánál még mostohább a filmkritikusé, ki még csak otthon sem dolgozhat, hanem délelőttönként folyvást valami szakmai bemutatóra kell loholnia, ahol (néhány tisztos kivételtől eltekintve) egy pohárnyi hitvány lőrével akarják megvenni a becsületét.

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és a Soros Alapítvány
támogatásával jelenik meg

